

Антијугословенство као антисрпска платформа за политичку и војну сарадњу усташа и комуниста у оквирима Краљевине Југославије и током рата на територији НДХ

Примљен: 06/12/2023
Прихваћен: 28/02/2024
Објављен: 15/03/2024

Аутор за кореспонденцију:
Љубиша Деспотовић

Имејл за кореспонденцију:
despotlj@stcable.net,
vanja.glisin@ips.ac.rs

DOI: 10.5937/nint47-48113

Љубиша Деспотовић , Вања Глишин

Институт за политичке студије, Београд

Сажетак:

О антијугословенству комунистичког и усташког покрета које је било један од доминатних политичких постулата, али и озбиљна акциона платформа деловања између два рата, већ је делимично писано у нашој историографији. Оно на шта ми желимо да скренемо пажњу у раду јесте да се иза тог и таквог антијугословенства некада скривено, а некада јавно истицало антисрпство као заједнички именитељ политичког делања обе идеолошке опције. Иако различито политички мотивисано и идеолошки образлагано, антијугословенство у крајњој инстанци код усташа и код комуниста сводило се у својој суштини на антисрпство. Управо ту везу желимо да анализирамо у првом делу нашег рада, док ћемо њихову активну и координисану сарадњу изложити у другом делу на примерима из Другог светског рата, који су се најчешће дешавали на државном простору НДХ, јер су Брозови партизани највећи део времена трајања рата провели боравећи управо на тој територији, уз, како ћемо видети, обилату логистичку подршку, координацију и толеранцију свих државних и војних формација Павелићевог злочинаког режима.

Кључне речи: антијугословенство, антисрпство, усташе, комунисти, Југославија, Независна Држава Хрватска, Други светски рат

УВОД

Сарадња усташа и комуниста у периоду Краљевине Југославије, а нарочито током Другог светског рата, остала је у нашој историографији и политикологији недовољно расветљена тема. Врло мали број научних радова и данас у трећеј деценији 21. века, који обрађује наведену проблематику, последица је, колико пословичне научне инерције наше друштвене науке, толико и јаког рефлекса код једног дела историографа да не отварају и не истражују деценијама забрањене теме у социјалистичкој идеолошкој диктатури. Историчар Немања Девић је стога у праву када за тај период каже да се на историјске догађаје гледало „манихејски”, црно-белим очима кроз оптику „хероја” или „издајника”, те да је највећи део радова из тога периода више личио на „политичку публицистику”, а не на озбиљну историографију (Девић 2021, 13). Такође, изражен је био недостатак или недоступност релевантне историјске грађе и документације, било зато што је иста вешто скривана од истраживача (или је истраживачима забрањивано њено коришћење од стране архивских институција у Србији), било зато што је фалсификована или чак уништавана током трајања идеолошког монопола Брозовог режима који је владао деценијама. Тито је преко својих комунистичких сарадника „политиком уклањања па чак и физичког уништавања сопствене и „непријатељске” архивске грађе успео да у кратком временском раздобљу, након војне окупације Београда и Србије у јесен 1944. године, елиминише углавном све компромитујуће аутентичне и оригиналне документе који би могли у већој или мањој мери да оспоре политикантску пропаганду званичне титоистичке историографије након рата. Тако се на пример у југословенским

архивима не могу наћи кључна документа о отвореној сарадњи Титових партизана са усташама, шиптарским балистима и Немцима, као ни подаци о отвореној антисрпској политици и војним акцијама титоистичког Врховног штаба НОВЈ, као и њему потчињених оперативних командних штабова на самом терену” (Сотировић 2014, 120).

Према томе, доступна документарна грађа (како примарна, тако и секундарна) чека да буде критички истражена и на прави начин научно валоризована. Према тврдњи историчара Немање Девића, тај озбиљан процес је почео у нашој историографији, али и даље стоји као важан задатак пред осталим делом друштвених наука (политикологија, социологија, геополитика и сл.). Због тога, хајде да као *геополитиколози*¹ дамо допринос овом озбиљном истраживачком послу и да на основу оскудне, али ипак доступне и објављене литературе, проговоримо о овој надасве сериозној и интригантној теми. У томе ће нам од велике помоћи бити рад национално одговорних истраживача, који су успели да пронађу и делимично обраде „сачувана немачка и италијанска документа (архивску грађу), као и мемоарску литературу (заједно са дневницима) немачких и италијанских команданата (нпр. аустријског генерала у служби Вермахта *Gleze fon Horstenaau*)”. То је од кључне важности за разоткривање праве истине о политици и циљевима борбе Политбироа ЦК КПЈ у времену борбе за преузимање власти у Југославији 1941-1945. године (Сотировић 2014, 121).

Владислав Сотировић са правом истиче да је у свом истраживачком раду наишао и на „фалсификована документа, а нарочито фалсификоване фотографије и фајлове супарничке стране која се и данас могу наћи по разним архивама широм бивше Југославије”², а која су служила да истраживаче наведу на погрешан пут или да се директно како он каже ‘компромитује руководећи кадар’ ратних политичких и војних противника Брозовог режима, нарочито Равногорски покрет и Ђенерал Дража Михаиловић који су по сведочењу самих комуниста и Јосипа Броза Тита у ствари били њихови главни политички и војни непријатељи током рата. О томе непосредно сведочи и оригинална депеша упућена 29. марта 1943. године од стране Тита, Ранковића и Сретена Жујовића својим партијским друговима, али и потчињеним партизанским снагама на терену да је ‘најважнији наш задатак сада јесте уништити четнике Драже Михаиловића и разбити његов управни апарат који представља највећу опасност за даљи ток народно-ослободилачке борбе’” (Сотировић 2014, 123).

Према томе, корене сарадње и колаборације усташа и комуниста треба да тражимо у геополитичким плановима и интересима великих сила још у времену пре формирања Краљевине СХС³, касније Краљевине Југославије јер је главни политички циљ и једних и других био „да сруше Краљевину и на њеним рушевинама формирају нове државно-политичке творевине” (Сотировић 2014, 136).

АНТИЈУГОСЛОВЕНСТВО КАО ИДЕОЛОШКА И АКЦИОНА ПЛАТФОРМА БОРБЕ КОМУНИСТА ПРОТИВ „ВЕЛИКОСРПСКОГ ХЕГЕМОНИЗМА И ИМПЕРИЈАЛИЗМА” У ОКВИРИМА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Комунистичка партије Југославије још је веома рано под идеолошким утицајима Коминтерне заузела оштар став према Краљевини СХС (Југославији) као *великосрпској хегемонистичкој творевини* којој се треба супротставити свим средствима, укључујући политичко насиље и терористичке акције, све до њеног коначног рушења. „Ту ‘творевину’ требало је рушити пре свега у циљу дестабилизације читавог поретка успостављеног након 1918, а посебно тзв. санитарног кордона, чији је Југославија постала део, а који је требало да изолира СССР и онемогући ‘изливање револуција’ по европским државама” (Девић 2021, 36). Један од наведених геополитичких разлога, иако важан, свакако није био довољан да се према тзв. *српском националном питању* у оквирима Краљевине СХС, од стране КПЈ, а нарочито Коминтерне заузме тако ригидан, искључив и антисрпски став (Деспотовић и Глишин 2023, 317). Мање-више, све државе настале на экс-државном простору бивше Аустроугарске монархије (Пољска, Чехословачка, Румунија, Грчка и Југославија),

су од стране Коминтерне сматране за ‘мале империјалне нације’ настале као версајске творевине које служе, између осталог, за угњетавање тзв. малих народа, те их је као такве требало подривати и по могућству изнутра политички рушити опробаним бољшевичким методама деловања. „Што се Југославије тиче, у Коминтерни је заузет став да њено језгро чини ‘империјална држава Србија’, која је, као раније империјална Русија, окупирала и подјармила све друге народе на начин како су то радиле колонијалне управе. У идеолошкој флоскули *права угњетених нација на самоопредељење*, нађено је образложење борбе за отцепљење Хрватске, Словеније и Македоније. Такође, комунисти би требало да подрже борбу за отцепљење Мађара из Војводине, као и косовских Албанаца за независност” (Девећ 2021, 46). Тако се још двадесетих година 20. века у оквирима Коминтерне и њених југословенских комунистичких следбеника формирала малигна, патолошка и србомрзачка идеолошко-политичка платформа, која је себи за циљ поставила, не само рушење Краљевине Југославије, него комплетно државно растројство Србије и српске нације са већином државних територија (српске земље) које је унела у ту Антантину геополитичку творевину⁴. Још тада је српској државној, територијалној и националној идеји брутално пресуђено и таква политика ће бити јасан план за деловања у обе Југославије, а особито након разбијања Брозове СФРЈ, када ће страдати, не само Срби и њихове вековне територије у другим титоистичким државицама, већ и федерализована Србија разарана управо по шавовима граница комунистичких идеолога (а потврђена одлукама тзв. Бадентерове комисије) само сада у условима атлантистичке хегемоније и њених трабаната са простора бивше СФРЈ (Деспотовић и Глишин 2023, 315).

Према коминтернином идеолошком и политичком упутству третираном као акциони план деловања према српском националном корпусу у оквирима Краљевине Југославије, још „у октобру 1924. КПЈ је први пут у једном партијском документу став о ‘владајућој српској буржоасији’ заменила ставом о српској ‘угњетачкој нацији’” (Девећ 2021, 48). Такав однос и налог за деловање према српском национу прихватило је и српско комунистичко вођство, слепо следећи зацртану партијску политику. Она је дефинитивно цементирана 1928. године на Дрезденском конгресу, чија је непосредна злоћудна последица била да су „подржани национални покрети који су тежили разбијању Југославије и стварању независних држава (радничкосељачких република) Хрватске, Словеније, Македоније и Црне Горе, а потом припајања Косова ‘независној и уједињеној Албанији’ као и право на отцепљење Мађара у Војводини” (Девећ 2021, 50). Таква злоћудна политика и идеолошки циљеви остваривани су посебно успешно у оквирима СФРЈ, а нарочито ефикасно и за српске националне интересе поразно након њеног разбијања 1991. године, уз само привидан парадокс да су је довршавали *Атлантисти*, који су са истим циљевима и врло ревносно приступили геополитичкој девастацији српске нације, њених етничких и државних територија, уступајући их новоствореним синтетичким нацијама као награду за њихово верно служење Вашингтону и НАТО интересима. Као да су западни Атлантисти ‘тајно’ преписали циљеве комунистичке интернационале и њен идеолошки програм усмерен на разарање свега српског, под оптужбом да су хегемонистичка и поробљивачка нација. Ипак, нису је преписивали, већ тајно договарали и координисали током времена у просторима тзв. ‘тамних коридора моћи’, како је то назвао колега Миша Ђурковић, остварујући исту стратешку геополитичку константу контроле и сакаћења Срба као главног геополитичког опонента њиховим интересима на Балкану само у различитим историјским и идеолошким фазама, тактички је прилагођавајући постојећим међународним околностима и политичким субјектима на терену (Деспотовић и Глишин 2021, 308). Стварне разлоге тог привидног парадокса навешћемо касније у раду када ће бити обрађена веза комуниста и усташа са британским тајним службама, али и њиховим тајним организацијама.

На тај начин се читав век кажњавала, а и данас се то чини, српска нација која је у оба светска рата на олтар победе савезника принела огромне жртве и претрпела, како демографску катастрофу, тако и економску и инфраструктурну деструкцију убедљиво највећу у региону Југоистока Европе и Балкана (Степић 2023, 48-50). Отимање Косова и Метохије кроз окупацију и намера стварања Велике Албаније један је од последњих корака потпуног територијалног сакаћења државе Србије, из којег, барем према давно постављеним комунистичким циљевима, остаје још одвајање Војводине (читај Мађара). Ако се томе додају још и територијане аспирације бошњачке *инстант нације* на постјугословенском простору, те намере додатног територијалног проширења Хрвата, а све

на рачун српских земаља и њихове вековне културне баштине, онда је сценарио за блиску будућност растакања још ово мало преосталог српског националног ткива прилично јасан (Степић 2023, 108-112, 119-121, 132-134). Уз мале корекције овај акциони план стар је сада већ читав век када говоримо о комунистима, а за Хрвате и остале српске непријатеље најмање још пола века дуже. Са тим плановима преживела је стара, али и даље употребљива и опасна оптужба за Србе на постјугословенском простору како су носиоци „хегемонистичке-империјалистичке политике и крваве владавине великосрпског фашизма” (Девић 2021, 52). Наведена оптужба служећи и даље као покриће за сва зла и злочине који се овом народу чине у последња два века⁵.

УСТАШКА АНТИЈУГОСЛОВЕНСКА ПЛАТФОРМА КАО ОСНОВА ЗА САРАДЊУ СА КОМУНИСТИМА У БОРБИ ПРОТИВ ‘СРПСКЕ ХЕГЕМОНИЈЕ’ У ОКРИЉУ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Предисторија идеологије хрватске геноцидне политике према Србима (Крестић 2021) много је старија од појаве усташког покрета као терористичке организације (Петронијевић 2019) (у Краљевини Југославији), која ће ту геноцидну политику активно спроводити током Другог светског рата у оквирима тада формиране Независне Државе Хрватске, као њену крајњу практичну експликацију. О томе код нас постоји заиста респектабилна научна литература, те се о том сегменту деловања хрватског политичког вођства и самог усташког покрета у овом делу рада нећемо подробније бавити. Настојаћемо пре свега да покажемо кроз низ примера како је тај исти усташки покрет сарађивао са комунистичком партијом између два рата, водећи заједничку политику деструкције југословенске краљевине маскирајући свој *антисрпски став антијугословенством* као политичком платформом. И један и други политички субјект из различитих политичких и идеолошких разлога активно је радио на рушењу те државе сматрајући је „српском хегемонистичком творевином”, формираном да угњетава остале народе који су чинили њен етнички састав. Њихова сарадња у оквирима југословенске краљевине била је много чешћа и чвршћа него ли се то на први поглед могло закључити, а кроз визуру послератне титоистичке историографије потпуно затамњена и забрањена макар и кроз њено елементарно помињање. У књизи академика Василија Крестића „Геноцидом до Велике Хрватске”, јасно је показана, доказана и аргументована *хрватска геноцидна политика* чији је главни циљ био стварање тзв. Велике Хрватске⁶ засноване на планском извршењу геноцида над српским народом. Но, по мишљењу др Мирјане Стојисављевић „на маргинама Крестићеве књиге остала је неисписана скривена историја усташтва иза које се скривао тумор јудеомасонства и британске геноцидне политике према Србима, која је своје право лице показала нарочито кроз издају четника. Хрватску идеологију крви и тла осмислили су Јосиф Франк и франковци, који су у њеном провођењу употребили највећим делом показане и потурчене Србе да буду њихова ударна песница” (Стојисављевић 2020, 5).

Историчар Душан П. Петронијевић у својој књизи „Хрвати и Југославија”, која је још у рукопису, управо на изворној литератури сведочи о идеолошкој вези Анте Павелића и франковаца (Сотировић 2013): „Павелић је врло брзо напредовао у страначкој хијерархији па је по окончању Великог рата постао члан најужег руководства и најистакнутији представник франковаца. Преузевши Старчевићеве идеје у њиховој франковачкој интерпретацији, а под јаким утицајем фашизма, Павелић је тридесетих година 20. века формирао посебну усташку идеологију. Павелићева Независна Држава Хрватска, која је неговала култ Старчевића као родоначелника идеје о самосталној и независној хрватској држави је, у ствари, била независна само онолико колико су јој дозвољавале Силе осовине које су је створиле. Међутим, користећи ову ограничену независност, усташки режим је, инспирисан Старчевићевим и франковачким ставовима и изливима мржње према Србима, покушао да реши српско питање геноцидним уништењем српског народа на територији коју је обухватала ова марионетска држава”⁷.

Међутим, идеја Велике Хрватске, наравно без Срба, створена је много раније, још у сомнабулним списима Анте Старчевића, чији ће шовинистички, а у исто време и са становишта елементарних историјских чињеница, „трагикомичан и србомржачки опус” бити главна инспирација тзв. *хрват-*

ској политичкој елити (ма шта то у ком периоду историје значило), укључујући и усташе, да формирају и реализују свој геноцидни програм уништења Срба. За илустрацију великохрватске, колико неозбиљне, толико и опасне „повјесне аргументације” навешћемо само њен мали део: „Тако су и Хрвати, као носиоци недељивога хрватског државног права, били једини политички народ на територији Старчевићеве Велике Хрватске. Као што је изворно замишљао Кватерник – који је своје поимање темељио на тумачењу Порфирогенета – Хрватска се протезала од Алпа до Дрине, од Албаније до Дунава. Старчевић је ову црту померио још даље према истоку, све до Тимока, на граници Србије и Бугарске, признајући само двије јужнословенске нације – Хрвате и Бугаре. На овом територију су Хрвати организирали своју државу која је трајала столећима, и на овом територију може бити само један ‘политички народ’ – Хрвати. Словенци су, по њему били ‘планински Хрвати’, или пак ‘норички Хрвати’, по називу древне римске покрајине. А што се тиче Срба, тај назив може се примјенити само на ‘нечисту пасмину’ разнолика поријекла, почевши од древних времена, која се заједно одржала само захваљујући својој сужанској нарави...” (Банац 1988, 91).

Још почетком тридесетих година југословенски комунисти траже активне сараднике са којима би склопили тзв. „борбене споразуме”, а који су спремни на све облике политичке па и терористичке борбе против југословенске државе, са крајњим циљем њеног рушења. „Од свих грађанских групација за комунисте је политички најпривлачнија била Хрватска странка права (франковци), касније усташки покрет, по истоветним националним циљевима: разбијање Југославије и стварање самосталне хрватске државе (...) Почетком тридесетих година, вођ Хрватске странке права Анте Павелић ствара у иностранству – Италији и Мађарској – мање војне формације и тај нови покрет конституише као ‘Усташка – Хрватска револуционарна организација’, са основним задатком – стварања велике хрватске државе (укључујући у њу и Босну и Херцеговину), у којој би хрватски народ био владајућа нација, док би све друге народности имале да се иселе у ‘своје државе’“ (Глигоријевић 1992, 258).

Комунисти су раних двадесетих година у разним хрватским политичким организацијама или групама (попут Хрватске националне омладине) видели потенцијалне савезнике за реализацију главних циљева своје борбе, али су тек са усташким покретом и његовим терористичким крилом нашли праве савезнике за свој деструктивни наум⁸. Прави процват у политичком деловању, организационо и субверзивно, усташе су добиле кроз кључну логистичку подршку Мусолинијеве фашистичке Италије и политичку потпору Ватикана, јер је и њихов примарни циљ био исти, учинити све да Краљевина Југославија нестане као држава на том простору. Њено постојање видно је ометало остварење геополитичких циљева Италије у подручју Јадрана, не само због озбиљних територијалних претензија (далматинска, црногорска и албанска обала са дубоким континенталним залеђем), већ и због контроле важних геостратешких топоса у том региону, попут Отранских врата, али и даљег несметаног прозелитизма Ватикана и наставка малигне политике убрзаног католичења Срба⁹. „Подударност у погледима између усташа и комуниста приметна је била чак и у неким случајевима могућности коришћења спољног фактора. (...) Оријентација комуниста према усташком покрету увек се могла оправдати потребом за коришћењем ‘националних енергија’, које постоје у том покрету, како би се револуцијом ‘угњетених народа срушила версајска’ Југославија” (Глигоријевић 1992, 259).

Најеклатантнији пример ове неприродне политичке коалиције, која се огледала у сарадњи комуниста са усташама био је тзв. „велебитски устанак” који су покренуле и водиле усташе. Почетком септембра 1932. године, логистички и политички потпомогнути од фашистичке Италије и Мусолинијеве тајне службе, извели су по димензијама и значају скромну терористичку акцију без икаквог конкретног успеха за њих. Оно што је у овом случају било индикативно јесте реакција политичког вођства КПЈ, који су из Беча упутили проглас подршке терористичком чину и позвали, како Хрвате, тако и Србе да се прикључе овом деструктивном циљу. „У прогласу се позива и ‘цијели хрватски народ да свим снагама подупре усташе, како би се овај ‘револуционарни’ покрет, који је отпочео у Лици, раширио по целој Хрватској, да и усамљене терористичке акте појединаца ‘искори-

сти у своје сврхе'. Од радника и сељака Србије тражило се у овом прогласу да помогну борбу 'ушташа' и народа у Лици и Хрватској" (Глигоријевић 1992, 260)¹⁰.

Сарадња ушташа и комуниста ишла је и преко иностраних контаката, где су координирали заједничку политику и политичке интересе. Као познате примере таквих контаката можемо поменути само неке: „контакт успостављен у Берлину са Младеном Лорковићем, будућим министром унутрашњих дела НДХ. Или пак директну везу коју је, такође, преко Берлина ушташки првак Бранко Јелић имао са представницима Коминтерне. Уопште тада није било ништа необично да се и неки истакнути комуниста обрати лично самом Павелићу” (Глигоријевић 1992, 261) тражећи некада личну интервенцију, а некад и ради што боље координације сарадње. Широј културној јавности су мало познате везе које су појединци оба покрета успостављали на робији, у казаматима Краљевине Југославије. На пример, групу ушташких терориста и учесника неуспелог „устанка у Лици” на челу са Јуцом Рукавином, комунисти у Сремско-митровачкој казниони дочекали су „готово као хероје”. „Између једног Милована Ђиласа, будућег комунистичког идеолога, и Јуце Рукавине, касније озлоглашег српског крволока у НДХ, и између других комуниста и ушташа на робији се ‘развило право пријатељство’” (Глигоријевић 1992, 262).

Из тог и таквог ‘робијашког’ пријатељства створиће се многе персоналне везе које ће олакшати успостављање контаката обеју страна, њихову несметану и конспиративну комуникацију, поготово након 10. априла 1941. године и формирања тзв. Независне Државе Хрватске. За илустрацију претходне констатације (чињенице) ево још једног примера: већ 17. априла 1941. године „одржан је састанак Милета Будака и Младена Лорковића са Андријом Хебрагом и још једном особом. Донесена је одлука о формирању КП НДХ. Хебранг се обавезао да комунисти неће водити оружану борбу (...) А то је имало своје корене још пре рата када су комунисти, мислим на Хебранга, сарађивали са франковцима, ушташама у ствари” (Николић 2011, 95). Историчар Николић, наиме, наводи да је управо Андрија Хебранг, тадашњи ауторитет међу малобројним хрватским комунистима, као главну претњу за хрватски народ видео у „југословенским великосрпским хегемонистичким елементима” па је решење било у стварању слободне хрватске државе која ће бити предуслов довољно снажне Југославије” (Николић 2011, 104). Таква политика непосредне сарадње и координације наставиће се и убрзати особито након априлске капитулације југословенске војске и територијалног комадања Краљевине Југославије 1941. године, а нарочито након формирања тзв. Независне државе Хрватске. О тој вези биће изложено више примера у наставку рада, а на овом месту само „мала” илустрација која ће послужити, не само као увод, него и као непобитна илустрација ове, са становишта интереса и егзистенције српског народа, трагичне и злочиначке сарадње.

У књизи америчког историчара Роберта Мекдауела *Стрељање историје*, на самом почетку се наводи пример који је запањено америчког представника мисије при Титовом Врховном штабу, где је млади американац српског порекла Ели (Илија) Поповић под окриљем америчке ООС (претеча ЦИА), прикључен савезничкој мисији, коју су иначе на терену водили Енглези. Шок и неверицу код тзв. савезничке мисије изазвала је једна од бројних епизода сарадње Титових комуниста са, тада већ, представницима ушташке НДХ. Наиме, Фрањо Пирц, капетан југословенске војске и генерал ваздухопловства у Батајници пре априлског рата 1941. године, врло брзо се, након капитулације, ставио у службу команданта ушташког ваздухопловства у НДХ по наређењу самих Немаца. То командно место држао је све док није по наређењу својих предпостављених послат и постављен за команданта тзв. партизанске авијације. Сам тај чин доласка и примања дужности команданта партизанске авијације уз пуно чуђења и изненађења посведочио је и сам американац Ели Поповић. Он овако описује и тиме документује тај догађај: „Био сам у једној просторији зграде где је наша Мисија била смештена при главном штабу партизанских снага. Случајно се решим да изађем напоље на ваздух и у даљини видим прашину на путу којим су се кретала нека возила. Мислећи да је у питању напад утрчим назад у зграду, алармирам чланове Мисије и зграбим оружје. Иако се Енглези, чланови Мисије, нису много узбуђивали, ја сам се ипак вратио напоље. Аутомобили су се већ доста приближили и видех да су то путничка кола. Шта ме је збунило, то да је већ била постројена почасна стража испред које је стајао Тито. Када се колона приближила видео

сам на њима војне ознаке усташког ваздухопловства. Пирц и Тито су се срдечно поздравили и изљубили у образ. Исте вечери одржан је свечани банкет у част новопридошлима. Жустро сам протествовао и одбио да присуствујем том банкету. Сутрадан ми шеф мисије Енглеz саопшти да као неподобан морам да напустим Мисију и да сам прекомандован у Италију (...) Генерал Фрањо Пирц постао је, под Брозом, командант ратног ваздухопловства и ушао је у комунистичке уџбенике као оснивач Југословенског ратног ваздухопловства” (Мегдауел 2012, 6).

КОЛАБОРАЦИЈА УСТАША И КОМУНИСТА У ПЕРИОДУ ТРАЈАЊА ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА НА ПРОСТОРИМА ТЗВ. НДХ

Историја сарадње *Павелићевих усташа и Титових партизана*, иако документима често затамњена и у бројним примерима фалсификована или скривана, постепено је почела да се открива, што директним, што индиректним изворима и литературом. Овде изложеним неоспорним примерима та сарадња је објективно илустрована и доступним документима поуздано доказана. Један од озбиљних научних доприноса у истраживању ове теме су и радови Владислава Б. Сотировића са *Института за политичке науке у Виљнусу*, који је створио потребу за новим радом на овом пољу и сериозним преиспитивањем досадашње, пре свега историографске литературе, која је наведену сарадњу или прикривала или ју је успутно помињала као незгодну, али минорну епизоду по тадашње комунистичке властодршце у СФР Југославији. Такође, он је непретенциозно, као истраживачки задатак, поставио пред нас политикологе, односно геополитикологе, да кроз субдисциплинарни приступ *историјске геополитике*¹¹, додатно расветлимо геополитичку, идеолошку и криптополитичку позадину истраживаних периода историје, као и најважнијих конспиролошких процеса који су се тада дешавали иза фасадне сценографије тзв. званичних верзија историјске ‘истине’, постављених пред нас од ‘привидно’ поражених или победничких страна у Другом светском рату.

Пре него ли наставимо са изношењем доказа о колаборацији и сарадњи усташа и комуниста (партизана)¹², морамо се бар на кратко осврнути на важне процесе искривљавања историјских процеса и њихових нових и другачијих тумачења. У последњих две деценије све су израженији процеси *ревизије историографије*, поготово на атлантистичком Западу, где су кривотворили тзв. историјске чињенице и фаворизовали њихову накнадну историографску реинтерпретацију (Деспотовић и Глишин 2023, 174). Кривотворења и фалсификовање историјских догађаја ишли су до те мере и толико далеко да су због стратешких геополитичких интереса атлантиста и тзв. колективног Запада од тзв. поражених снага нацистичких и фашистичких држава и бивших ратних непријатеља полако, али сигурно процесом релативизације и потреба хомогенизације њиховог послератног савезничког статуса у оквирима НАТО пакта, али и Европске Уније, направљени ‘нови’ пријатељи. Њихову злочиначку прошлост требало је препаковати, ретуширати или умањити ратне злочине и геноцидне акције које су чинили, указујући како они више не представљају политички проблем и историјски терет за те нације, а поготово не за њихове младе нараштаје којима се „нова слика историје” кроз псеудоисториографска дела сервира као непобитна научна истина¹³. Међутим, тиме овакве акције и процеси фалсификовања прошлости због потреба садашњости нису били завршени. Требало је са недостојне академске работе прећи на конкретну политичку и медијску акцију, а на улици применити методе насилног активизма и индукције социјалних страхова код већ напола анестезираног становништва. Стога смо сведоци да је на том истом Западу све више примера оживљавања нацистичке и фашистичке реторике, прећутног или чак јавног подржавања таквих покрета или група екстремиста. Исто тако, у академској заједници се „громогласно” подржавају злочиначке идеологије спаковане у форми прихватљивијих садржаја за огромну масу припадника некомпетентне јавности. Најбољи пример за то је украјинска криза у којој су процеси обнове нацизма, глорификације нацистичке прошлости, реактуелизација симбола нацизма, формирања војних и паравојних формација, као и чињење нових ратних злочина, трагична свакодневица. Огољени до сржи, сви ти процеси *нацификације* постали су део државне политике Украјине у најмање последње две деценије и штедро подржани у свим облицима (финансијска, медијска, војна, политичка, обавештајна и друга подршка) од званичника њихових

наводних НАТО савезника и „нових пријатеља” гурнутих у немилосрдни рат са Руском Федерацијом.

Но, после ове мале, али неопходне епизоде о ревизионизму историје, вратимо се на даље обрађање наше основне теме. Историчар Коста Николић наводи да је од самог формирања НДХ став усташких власти према комунистима био „неуобичајено толератан”. За разлику од Србије, где су углавном третирани као „разорни елементи” и „државни непријатељи”, у Хрватској су „они у добром делу јавности, независно од идеологије, имали статус ‘националних револуционара’ и бораца за слободу хрватског народа” (Николић 2011, 96). У тако благонаклоној атмосфери према комунистима у НДХ, нарочито онима који су били Хрвати, по мишљењу Сотировића, политичка сарадња и координација војних акција Павелићевих усташа и Брозових партизана била је очекивана иако, из разумљивих разлога, вешто прикривана. Током трајања рата на тадашњој државној територији тзв. НДХ та сарадња је била унапред планирана, синхронизирана и систематично спровођена у дело. О истинитости такве констатације (и историјских чињеница) сведочи и договор о сарадњи који се десио крајем децембра 1941. године „када је састанку генералног секретара КПЈ Јосипа Броза Тита са представницима хрватских усташа у Рогатици (Босна) добијена сагласност усташког поглавника Анте Павелића за испоручивање оружја и муниције Брозовим партизанима као и за дозволу несметаног боравка на територији и проласка кроз територију НДХ (...) Ово неометано борављење партизанске војне и политичке врхушке од скоро пола године на територији НДХ је резултат потписивања партизанско-усташког споразума о колаборацији средином јануара 1942. године, у сваком случају након 12. јануара када је Брозов специјални повереник Едвард Кардељ као члан ЦК КПЈ, из Цевљановића (код Рогатице) отпутовао за Загреб да овај споразум потпише након чега се упутио у Љубљану. Код Тита је већ 16. фебруара 1942. године у Фочу дошао усташки курир из Сарајева са личним Павелићевим писмом за формирање и наоружавање комунистичке Друге пролетерске бригаде. Муниција и оружје су од стране усташа за ову бригаду ускоро предати на територији Матаруга, у близини Чајнича” (Сотировић 2014, 133).

Примопредају оружја и муниције обавили су, са партизанске стране Сава Ковачевић и Сава Брковић, а са усташке мајор тзв. „Црне легије” Јуре Францетић. Са добијеном усташком логистичком подршком у виду оружја, муниције и хране, уз претходни споразум о несметаном кретању кроз државну територију НДХ, иста та Друга пролетерска бригада упућена је на подручје Сребренице и Власенице (Источна Босна) где се у садејству са усташким војним формацијама упустила у борбу против „јединица ЈВУО под командом мајора Дангића и Тодоровића”. Дакле и овим историјским примерима је потврђено ко је и једној и другој страни (усташе и комунисти) био главни политички, али и војни противник и због чега су се склапали уговори о колаборацији и међусобној помоћи. Дакле, и на овим примерима јасно се да видети да је *антисрпска платформа* била доминантна политичко-војна основа сарадње, у коме је са стране комуниста разним средствима требало ликвидирати, те војно и политички поразити формације Југословенске војске у Отаџбини која је била под командом Ђенерала Драже Михаиловића (и једина легална војна формација Краљевине Југославије призната од стране избегличке Владе у Лондону), а са друге, усташке стране, што више српског живља покрстити и од њих начини тзв. *православне Хрвате* (Продић 2020, 19), а остатак непокорних Срба протерати или побити уз непосредну покровитељску подршку Ватикана (Деспотовић 2019; Дешнер 2020; Умељић 2018).

У наставку аргументације важно је навести и пример споразума из Рогатице од 1. априла 1942. између муслимана Сулејмана Филиповића и Бећира Куленовића као представника НДХ и комуниста, односно Јосипа Броза Тита, Петра Велебита и члана енглеске војне мисије при Титовом штабу мајора Атертона. Предмет споразума био је несметани пролазак партизана до Бихаћа где ће касније „комунисти прогласити ослобођену Бихаћку републику” (Сотировић 2014, 134). „Патизанима уступљена територија у оквиру НДХ је обухватала област између градова Карловца, Ливна, Петриње, а центар јој је био у граду Бихаћу. Дакле, Загреб је Брозу уступио ‘слободну територију’ од око 15 срезова Босанске крајне, Лике, Кордуна и Баније, што није спречило усташе да наставе са својом геноцидном политиком према српским цивилима на тој истој уступљеној територији из разлога што партизани те цивиле нису ни бранили” (Сотировић 2014, 134). Брозови комунисти ће

потпуно неометано на територији НДХ одржати оба своја заседања АВНОЈ-а, прво у Бихаћу 26. и 27. новембра 1942, а друго у Јајцу 29. и 30. новембра 1943. године, док су за све то време деловали у срцу НДХ где остаје отворено питање на који начин су били толерисани од усташких власти.

Све то рађено је са циљем како би у јесен 1944. године Тито могао, упутивши управо те јединице у Србију, да на совјетским тенковима изврши њену окупацију и успостави свој лични режим терора и страховладе. Када су крајем октобра Совјети ослободивши Београд продужили даље пут Мађарске, Броз преузима комплетну власт у Србији и креће са крвавим терором и осветом према српском народу. Чинио је то особито ревносно и осветнички, убијајући српско грађанство, притом отимајући њихову имовину, затим слањем војно необучене српске младежи на „Сремски фронт” и друга стратишта тајно приређена за њихову ликвидацију. Такође, на мети су били и српски домаћини по селима који су убијани на њиховим кућним праговима под оптужбом да су сарађивали са четницима (Николић 2011, 179), или осталим „домаћим издајницима” и „страним окупаторима”, како су они често волели да етикетирају своје политичке и идеолошке противнике, ради њихове лакше послератне ликвидације. Тек ће новија историографска истраживања, заснована на релевантним и често добро скриваним документима, показати прави карактер и степен наводне укореењености комунистичког покрета у Србији (Деспотовић 2019, 18). Насупрот широко распрострањеном уверењу – које је било последица снажне партијске пропаганде и потребе накнадног политичког утемељења Брозовог режима у српском друштву – показало се да је број партизанских јединица током целог рата у Србији био више него скроман, готово симболичан, као и број комуниста, припадника партије¹⁴.

Но вратимо се још неким примерима сарадње комуниста и усташа. Како истиче Коста Николић, Брозови комунисти су још на почетку 1942. године као главни циљ истицали „борбу против домаћих издајника”, односно четника Драже Михаиловића. Наведено је помагало и усташама да лакше придобију и мобилишу „широке масе хрватског народа” да кроз пропаганду о тзв. српској опасности што више подржавају Павелићев режим, али и попуњавају њихове војне формације (усташке и домобранске).

Вредан је и пример из јуна месеца исте године, када су партизани на челу са Ј. Б. Титом побегли преко Плужина, а потом из Рогатице назад у НДХ, склањајући се од беса народа Црне Горе због бројних ратних злочина и терора причињених у оквиру тзв. „лијевог скретања”, које је немилосрдно спроводио Милован Ђилас и његови партијски следбеници, иза којих су остала бројна „пасај гробља”. „Брозове бојовнике су на путу од Калиновника до Трнова усташе из Сарајева сачекале са пуним камионима хране и муниције које су предали партизанима” (...) Овде је неопходно напоменути и то да је немачка команда на територији НДХ, тј. *Glez fon Horstenau*, прихватила ову директну и индиректну сарадњу и споразуме о сарадњи Павелићевих усташа и Брозових партизана у циљу одржавања равнотеже, контроле зараћених снага и што је најбитније, међусобном уништењу Титових партизана и Михаиловићевих четника” (Сотировић 2014, 134). Главномандујући немачких снага у НДХ *Glez fon Horstenau* није пропустио прилику да у свом дневнику забележи усташко пировање над незаштићеним Србима које је он називао „усташке свињарије” и да је „пре свега спасао животе не хиљадама, него десетинама хиљада људи” (...) истичући да је: „Моја интервенција заиста довела до извесне прекретнице у свеуништавајућој усташкој политици. Поменућу и оно ратно саветовање у Београду од 30. децембра исте 1942. године. Тада сам, у почетку, једини устао против плана да се цела зона III претвори у пустињу, односно да се без икаквог обзира поступа и према женама и деци” (*Glez fon Horstenau* 2013, 406).

Ипак, нису само Немци, вођени својим ратним интересима, толерисали или понекад и подржавали сарадњу усташа и Титових партизана. То су на много префиднији начин чинили Британци, који су и пре отпочињања рата и све време његовог трајања дискретно, али сигурно контролисали догађаје на терену издавајући, преко својих мисија при Титовом штабу, директна политичка упутства за даље токове ратовања и политичких потеза припремајућу терен за оно што ће доћи после рата. Уочи конференције у Техерану 1943. године, Черчил је преко свог изасланика генера-

ла Меклина послао поруку Титу о даљем раду у вези сарадње са усташама. „Тај подмукли план, осмишљен од стране Британаца, да од четника направе ратне злочинце, Тито је извршио по Черчиловој директиви. Тито је „2. јула 1943. године опуномоћеним представницима Врховног штаба проследио депешу да се хрватским војницима (усташама и домобранима), који се предају гарантује безбедност и признају чинови стечени у формацијама у којима су били, омогући напредовање те да буду искоришћени у обрачуну против четника у источној Босни” (Ђорђевић 2021).

ЗАКЉУЧАК

Изнетим примерима и сведочанствима показали смо само део „скриване историје” о сарадњи усташа и комуниста, чији је основни, односно најважнији политички и ратни циљ био *сламање кичме српској нацији, њено физичко сатирање, потпуни политички пораз, државно растројство и преузимање власти у Србији* (или тачније њеним теориторијалним остацима укуључујући ту и српске земље са простора бивше Југославије). У кратком резимеу својих истраживања о исходима такве, по српски национ, злоћудне сарадње, колега Сотировић је на сажет, али упечатљив начин изнео њену финалну, али и симболичку суштину и резултат. Да се само подсетимо да:

1. КПЈ није издала буквално никакав проглас поводом проглашења НДХ у Загребу 10. травња 1941. г, а југословенски комунисти били су познати по својој склоности за издавање партијских прогласа најразличитијим поводима (Сотировић 2014, 140) – ипак, треба напоменути да је убрзо након проглашења НДХ формирана Комунистичка партија НДХ;
2. да Брозови партизани нису у току читавог рата чак ни помишљали да ослободе Јасеновац;
3. да су након рата од овог стратишта (највеће и најмасовније некрополе у Југоисточној Европи) направили парк са спомеником (тзв. „распукла ружа”), који се састоји од четири латинична слова ‘U’ (која су Павелићеве усташе носиле на својим капама) која гледају на све четири стране света (Сотировић 2014, 140). Комунисти су споменике градили без етничких симбола, настојећи да прикажу жртве што универзалније.

Навешћемо као идникативан пример догађај од 31. јула 1966. године управо на отварању Маузолеја у Јасеновцу, који је болно показао сву историјску подвалу српском народу од стране комуниста, када је у саркастичном и тријумфалном тону тадашњи председник Сабора СР Хрватске и обавештајни силник предратне Коминтерне, а након тек одржаног „Брионског пленума”, Стево Крајачић, својим „наводним” српским саборцима у лице сасуо монструозну реченицу: „Овдје смо вас премало побили”.

Сличну судбину, као и Срби у оквирима двеју Југославија, доживела је за нашу науку капитална књига академика Василија Крестића *Геноцидом до велике Хрватске*, када су је, као и њеног аутора, неутемељено и незнатички нападали са свих страна и „србомрски” и криптоусташе. Исти онај преостали талог и муљ неокомунизма и неоустаства (сабран у новим генерацијским номенклатурама (Пироћанац 2012) старог југословенског поретка моћи и организован у глобалистичким НВО), који се ни данас не либи да нападне све што је српско и патриотско у нашој земљи. Трагедија нашег времена садржана је у томе што и данас након свих српских страдања и злочина чак и под окриљем СПЦ ничу нови „хероји” у епископским мантијама који су спремни да служе *крипоструктурама зла овога света*, нападајући часне историографе попут академика Василија Крестића, који их је ауторитетом научника упозорио да се не служе лажима и фалсификатима умањујући бројеве српских страдалника на бројним стратиштима двадесетог века, а нарочито не у Јасеновачком логору смрти¹⁵. Таквим нечасним пословима су се у последње време придружиле и неке државне уставове (Музеј жртава Геноцида) које искривљеним методолошким поступцима накнадног утврђивања броја настрадалих наводно „објективно” настоје да умање број страдалих Срба, нарочито у систему логора на територији тзв. НДХ (Јањић 2023). Без и мало уважавања признатих домаћих и страних научника (историчара, антрополога, демографа и др.), који су та истраживања и процене радили или одмах након Другог светског рата или почетком шездесетих година док је још колико толико у „нормалним” условима то било могуће чинити.

Нажалост, један позамашан део наше „политичке елите”, академске заједнице и појединци у државним институцијама и установама, тзв. *српски аутошовинисти*, системски су организовани и финансирани из иностранства. Њихов основни задатак је да подражавају, подржавају и дифузно спинују *негативне и необјективне наративе* који долазе из разних политичких кухиња са Запада о сопственом народу и његовој наводној историјској кривици за сва злодела и непочинства која су се у 20. веку догађала на постјугословенском простору. И данас, они под плаштом наводне борбе против „српског шовинизма”, а за острашћеније припаднике и „српског фашизма”, не само да додатно блате и срамоте сопствени страдалнички народ, већ у својим патолошким јавним наступима и провокативним политичким акцијама генеришу *атмосферу мржње* у српском друштву, одржавајући *старе расколе активним* и код необавештеног дела српства подстичу *осећање кривице* за ратне злочине и наводне геноциде које Срби нису починили (доносећи под притиском западних сила чак и политичке декларације у српском парламенту о наводним српским злочинима)¹⁶. Уз све то, они упорно негирају или умањују стравичне размере страдања Срба у 19, а нарочито у 20. веку. Тако се од нације која је била *велика жртва* у оба светска рата (са вишемилионским бројем страдалих) и која се при томе борила на тзв. правој страни историје, бројним фалсификатима и небројеним лажима актуелних системских аутошовиниста¹⁷ упорно настоје да Србе сврстају у геноцидни народ и на тај начин га трајно стигматизују као злочиначку нацију, што су покушали и Британци са својом „Резолуцијом о геноциду у Сребреници” у Савету безбедности УН у јулу 2015. године, али су их у том нечасном науку ветом спречили представници Руске Федерације. Овим акцијама домаћи „родомрзци” својим страним господарима настоје да олакшају посао довршетка колонизације и окупације остатка остатака српских земаља (на постјугословенском простору) на којима се уз велике патње и понижења још некако одржавамо као народ, као што је то случај и на примеру Косова и Метохије.

Пројекат

Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије (пројекат број 179009) коју финансира Министарство науке и технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Ендноте

¹Геополитиколози су базично образовани политиколози који су прихватили да поред политиколошких теорија и метода штедро користе теорије, доктрине и методе геополитике као синтезне науке у покушају да прецизније објасне истраживачке проблеме и геополитичку позадину историјских процеса у контексту историографске литературе коју издашно користе. Теоријскоекспликативни оквир који ћемо у овом раду користити је ‘нормативно аксиолошки’ кроз анализу базичних вредносних и идеолошких полазишта комуниста и усташа, док се лепеза осталих коришћених метода креће од класичне историографије анализом доступне документарне грађе (углавном објављене у научним монографијама историографског карактера), политиколошку методу ћемо користити за анализу идеолошког карактера и политичке позиције оба истраживана покрета, док ћемо геополитичку методологију користити углавном кроз контекстуалну дескрипцију просторног оквира у ком се истраживани дођаји одвијају али и за анализу стратешкотактичких потеза која су оба историјска актера користила ослањајући се на своје иностране менторе и налогодавце и тако делом следећи њихове геополитичке интересе водили и ‘своју’ политику на простору на ком су деловали.

²О америчким открићима о томе како су Брозови експерти за пропаганду након Другог светског рата монтирали фотографије о наводној сарадњи Михајловићевих равногораца са Немцима и усташама видети у књизи *Смрт дужа од живота*, аутора Драже Симића.

³„Хрвати су управо позвани да одиграју своју улогу на мјесту, на коме се налазе. Иако све то данас није толико видљиво, иако су они данас моментано ослабљени, посвуда гурнути у позадину налазећи се у опадању, и премда их је задесила, како Ситон Вотсон вели, ‘судбина заборављеног народа’, ипак нас то не смије заварати. Спозна ли се њихов очајни положај у посљедњих 50 година и узме ли се у обзир да су се налазили притиснути између два млинска камена, одозго од надражене државе, а одоздо од Србства прожетог вјерском мржњом и жељом освајања, све ће се разумјети и наћи посве природним. Иво Пилар, *Јужнославенско питање – приказ цјелокупног питања*, Издање Матице Хрватске, 1943, стр. 403.

⁴„Рат за уједињење Југославије 1914-1918. рачуна се да је у рату против Аустроугарске, Немачке и Бугарске само Србија изгубила четвртину свог укупног становништва. У то време, у држави није било више од три милиона људи. Ово је била највиша цена која је плаћена у рату у целој европској историји. Статистика је показала да је од свих жртва невиног становништва у рату 1914-1918. Србија заузела предоминантно прво место. Починиоци су углавном били католици и

муслимани хабзбуршке војске”. Милорад Екмечић, Србија на историјском раскршћу, Архив Војводине, Нови Сад, 2021, стр. 233.

⁵ Видети више: Радослав Гађиновић, *Насиље над Србима у XX веку I-II*, Evrobook, Београд, 2017; Животије Ђорђевић, *Сатирање српства у 19. и 20. веку I-III*, Драслар, Београд, 2012.

⁶ О појму видети више: Миломир Степић, *Геополитички појмовник Балкана*, Catena Mundi, Београд, 2023, стр. 131.

⁷ О томе више видети: Анте Павелић, *Доживљаји I*, Наклада Старчевић, Загреб, 1996, стр. 26; Иван Рибар, *Из моје политичке сурадње, 1901-1963*, Издавачко књижарско предузеће *Напријед*, Загреб, 1965, стр. 133-134.

⁸ „Њих су двојица заузимали особит положај у скупштини као симболи онога процеса, који се неминовно и неумољиво одиграва у сатрапији Краља Александра Карађорђевића. Др Анте Трумбић, оснивач и председник југославенског одбора у Лондону, стоји на истој линији с младим др Антом Павелићем, представником и вођом нове старчевићевске генерације, која тражи и која ће основати самосталну државу Хрватску; њих двојица стоје као почасна стража, као државноправни свјетоници, док представнику и вођи свега хрватства Стјепану Радићу помажу рушити ову ругобу, која постоји, нитко други него сам главом-господин Светозар Прибићевић, отац и творец црнога 1. просинца, 1918.! У таким су приликама њих двојица – Трумбић и Павелић – могли само часнодржати заставу хрватства. Они су је и држали.” Др Миле Будак, *Хрватски народ у борби за самосталну и независну хрватску државу*, Издање Хрватскога Кола у Сједињеним Државама и Канади, 1934, стр. 129.

⁹ „Убрзо по стварању јужнословенске државе, папа издаје ‘заповед’ надбискупу и осталим бискупима на подручју нове државе да раде на томе ‘напокон да се постигне прежељени повратак цркви у средиште апостолског јединства’. Да се православни преводе у римокатоличку веру.” Јован Јањић, „Урушавање безбедности Југославије акцијама Римокатоличке цркве”, *Политика националне безбедности*, вол. 22. бр. 1, Институт за политичке студије, Београд, 2022, стр. 122.

¹⁰ Погледати више: Хрвоје Магазиновић, *Кроз једно мучно стољеће: сјећања*, Друштво Хиландар, Ваљево, 2009; Павле Јакшић, *Над успоменама*, Рад, Београд, 1990.

¹¹ Историјска геополитика се бави „истраживањем, анализом и синтезом геополитичких мотивација, доктрина, планова и интереса историјских актера декодирајући на најдубљем нивоу из њиховог геополитичког понашања скривене разлоге за одређене историјске акције, процесе или догађајне чињенице”. Према томе, она првенствено трага за „геополитичким контекстуалним ‘силама историје’ одгонетајући стварне разлоге и узроке историјско-политичке процесуалности, који најчешће остају замаскирани или вешто скривени од очију јавности и истраживача. Она покушава да разоткрије прикривене интересе геополитике иза видљиве стварности међународних односа, који као по правилу остају у затамњеној зони фасадних акција историјских актера и званично образложених разлога деловања политичких структура”. *Историјска геополитика* своју методолошку плаузибилност и дисциплинарну експликативност добро исказује кроз истраживање „геополитичког контекста регионалних и национално историјских тема као што су политичка модернизација традиционалних друштава, вестернизација и процеси цивилизацијске или верско-конфесионалне конверзије, формирања или рушења заједничких државних творевина (Југославије, Совјетског Савеза и др.), политичког инжињеринга стварања и консолидације синтетичких нација на постјугословенском и постсовјетском простору, стварања тзв. лимитрофних или граничних држава у контактним зонама сучељавања или судара великих цивилизацијских, религијских или блоковских вектора утицаја и слично”. Љубиша Деспотовић, Вања Глишин, „Српска државност на почетку 20. века кроз визуру историјске геополитике”, *Лесковачки зборник* бр. 63, Народни музеј Лесковац, Лесковац, 2023, стр. 93.

¹² Иако наизглед небитна и у историографији и колоквијалном тумачењу историје често изједначавана, ова два појма нису истозначна, комунисти су били присталице комунистичке идеологије и чланови комунистичке партије, а партизани у великом броју случајева само борци против нацистичкофашистичких окупатора, искрено уверени да су на исправној страни историје и најчешће без икаквих сазнања шта највише комунистичко вођство планира и ради водећи их кроз ратну голготу као жртве која треба да положи животе за комунистичке циљеве и за послератно освајање власти на рушевинама Краљевине Југославије. Партизанске јединице попуњавали су у огромној већини Срби са територије тадашње НДХ, док Хрвата у њима скоро да није ни било. То још 1941. годне Титу реферише Владимир Бакарић који је „морао да призна да се проблем мобилисања Хрвата у партизанске војне редове није померио са мртве тачке: нити су они хтели у партизане, а ни Срби у партизанским редовима нису желели да их ту виде” (Николић 2011, 99).

¹³ Видети више о томе: Robert D. Kaplan, *Balkan ghosts; a journey through history*, VintageBooks, New York, 1994; Franjo Tuđman, *Bespuća povijesne zbiljnosti: rasprava o povijesti i filozofiji zlosilja*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1990; Марија Тодорова, *Дизање прошлости у ваздух*, Библиотека XX век, Београд, 2010.

¹⁴ „За илустрацију, ево неколико важних података о стању комунистичког покрета у Србији. У извештају од 15. августа 1944. године, упућеном Титовом Централном комитету на Вису, стоји: „Стање у нашим партијским и народноослободилачким организацијама је врло слабо. Горе је него што је било прошле године. Садашња руководство су млада, неискусна и често састављена од неспособних људи. Она често нису у стању да пренесу и обичну нашу директиву, а још мање да је остваре. (...) Тада је у централној Србији укупно било 890 партизана: 75 у околини Пожаревца, 25 у чачанском крају, 70 у Тимочкој крајини, 40 у Нишком округу, 430 на југу Србије, у ваљевском одреду 40, Шумадији 70, на Космају 60 и у крушевачкој области 80. И углавном су били „слабо војнички обучени”. Ови подаци на прилично јасан начин показују да је утицај Титових комуниста и његово лично у Србији био више него симболичан. Он ће накнадним партијским фалсифи-

катима бити приказан као велики и, наводно, општеприхваћен од српског народа.” Перо Симић, *Тито, тајна века*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 170.

¹⁵„Чињенице које не могу да оспоре, а ја сам само такве и саопштавао, у немоћи они заобилазе, као да не постоје. Хрватско-српске односе тумаче онако како одговара хрватским националним интересима, а не онако како би били дужни да их представе према постојећим изворима. У неодстатку доказа за своја тумачења српско-хрватских односа и историје Срба у Хрватској пуни срџбе, нетрпељивости и мржње, а не стиде се ни грубог фалсификовања, безочног подметања и вређања”. Академик Крестић затим констатује да је своју књигу зато и писао да би показао да „нису сви Хрвати, али да је знатан део хрватског друштва, у дужем временском прериоду, све до ‘Бљеска’ и ‘Олује’, српско питање у Хрватској намеравао да реши путем геноцида и етничког чишћења”. Василије Крестић, *Досије о генези геноцида над Србима у НДХ*, Прометеј, Нови Сад, 2009, стр. 6.

¹⁶Реч је о декларацији о наводном ратном злочину у Сребреници из марта месеца 2010. године, усвојеном у Скупштини Србије од тада владајуће парламентарне већине.

¹⁷Реч је о појави системског аутошовинизма као синдрома националне ентропије који је у двадесетом веку прошао кроз три своје идеолошке фазе: интегрално југословенство, титоизам и данас глобализам. Љубиша Деспотовић, *Геополитика Светосавља*, Каирос, Сремски Карловци, 2019, стр. 10.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Banas, I. (1988). *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*. Zagreb: Globus. [Google Scholar]
- Budak, M. (1934). *Hrvatski narod u borbi za samostalnu i nezavisnu hrvatsku državu*. Sjedinjene Države i Kanada: Izdanje Hrvatskoga Kola. [Google Scholar]
- Dešner, K. (2020). *Politika rimskih papa u HH veku*. Beograd: Catena Mundi. [Google Scholar]
- Despotović, L. (2019). *Geopolitika Svetosavlja*. Sremski Karlovci: Kiros. [Google Scholar]
- Despotović, L., & Glišin, V. (2021). *Savremeni međunarodni odnosi i geopolitika*. Sremski Karlovci: Kairos. [Google Scholar]
- Despotović, L., & Glišin, V. (2023). *Obrana Srbije - prilozi za geopolitiku nacionalne bezbednosti*. Beograd i Novi Sad: Arhiv Vojvodine i Institut za političke studije. [Google Scholar]
- Despotović, L., & Glišin, V. (2023). *Srpska državnost na početku 20. veka kroz vizuru istorijske geopolitike*. *Leskovački zbornik* (63), 91-110. [Crossref] [Google Scholar]
- Dević, N. (2021). *Za partiju i Tita, partizanski pokret u Srbiji 1941-1944*. Beograd: Službeni glasnik. [Google Scholar]
- Đorđević, Ž. (2012). *Satiranje srpstva u 19. i 20. veku*. Beograd: Draslar. [Google Scholar]
- Đorđević, Ž. (2021). *Oko 80.000 ustaša bilo u titovim uniformama*. Jadovno.rs. Retrieved from <https://jadovno.com/drzivotije-djordjevicoko-80-000-ustasa-bilo-u-titovim-uniformama-hrvati-su-prodavali-iskopane-oci-srba/> on 12. jun 2021.
- Ekmečić, M. (2021). *Srbija na istorijskom raskršću*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [Google Scholar]
- Gaćinović, R. (2017). *Nasilje nad Srbima u XX veku*. Beograd: Evrobook. [Google Scholar]
- Gligorijević, B. (1992). *Kominternu i jugoslovensko i srpsko pitanje*. Beograd: Institut za savremenu istoriju. [Google Scholar]
- Horstenau, G.f. (2013). *Između Hitlera i Pavelića*. Novi Sad: Pravoslavna Reč. [Google Scholar]
- Jakšić, P. (1990). *Nad uspomenu*. Beograd: Rad. [Google Scholar]
- Janjić, J. (2022). *Urušavanje bezbednosti Jugoslavije akcijama Rimokatoličke crkve*. *Politika nacionalne bezbednosti*, 22(1), 107-125. [Crossref] [Google Scholar]
- Janjić, J. (2023). *Istorija u logoru: rehabilitovanje NDH umanjivanjem broja žrtava u Jasenovcu*. Beograd: Fondacije za srpski narod i državu. [Google Scholar]
- Kaplan, R.D. (1994). *Balkan ghosts; a journey through history*. New York: Vintage Books. [Google Scholar]
- Krestić, V. (2009). *Dosije o genezi genocida nad Srbima u NDH*. Novi Sad: Prometej. [Google Scholar]
- Krestić, V. (2021). *Genocidom do Velike Hrvatske*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [Google Scholar]
- Magazinović, H. (2009). *Kroz jedno mučno stoljeće: sjećanja*. Valjevo: Društvo Hilandar. [Google Scholar]
- Megdauel, R. (2012). *Streljanje istorije: ključna uloga Srba u Drugom svetskom ratu*. Beograd: Rad. [Google Scholar]
- Nikolić, K. (2011). *Srbija u Titovoj Jugoslaviji, 1941-1980*. Beograd: Zavod za udžbenike. [Google Scholar]
- Pavelić, A. (1996). *Doživljaji I*. Zagreb: Naklada Starčević. [Google Scholar]

- Petronijević, D.P. (2019). *Duštvo bačkih Hrvata u službi Nezavisne Državi Hrvatske*. Novi Sad: MID. [Google Scholar]
- Petrović Piročanac, Z. (2012). *Nomenclatura Serbika 1982-2012*. Beograd: Institut za političke studije. [Google Scholar]
- Pilar, I. (1943). *Južnoslavensko pitanje - prikaz cjelokupnog pitanja*. Zagreb: Izdanje Matice Hrvatske. [Google Scholar]
- Prodić, S. (2020). *Retrofuturizam hrvatske pravoslavne crkve*. Jagodina: Gambit. [Google Scholar]
- Ribar, I. (1965). *Iz moje političke suradnje, 1901-1963*. Zagreb: Izdavačko knjižarsko poduzeće Naprijed. [Google Scholar]
- Simić, P. (2009). *Tito, tajna veka*. Beograd: Službeni glasnik. [Google Scholar]
- Sotirović, V.B. (2013). Hrvatska 'pravaška' historiografija i Srbi. *Serbian Studies Research*, 4(1), 173-188. [Google Scholar]
- Sotirović, V.B. (2014). Saradnja Brozovih partizana i Pavelićevih ustaša u Drugom svetskom ratu na teritoriji Nezavisne Države Hrvatske. *Serbian Studies Research*, 5(1), 119-144. [Google Scholar]
- Stepić, M. (2023). *Geopolitički pojmovnik Balkana*. Beograd: Catena Mundi. [Google Scholar]
- Stojisavljević, M. (2020). *Velikim pokoljem do Velike Hrvatske, ili tajna istorija ustaštva*. Frontal RS. Retrieved from <https://www.frontal.rs/velikim-pokoljem-do-velike-hrvatske-ili-tajna-istorija-ustastva/> on 16. februar 2020.
- Todorova, M. (2010). *Dizanje prošlosti u vazduh*. Beograd: Biblioteka XX vek. [Google Scholar]
- Tuđman, F. (1990). *Bespuća povijesne zbiljnosti: rasprava o povijesti i filozofiji zlosilja*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske. [Google Scholar]
- Umeljić, V. (2018). *Balkanski gambit Vatikana*. Beograd: Catena Mundi. [Google Scholar]

Anti-Yugoslavism as an anti-Serbian platform for political and military cooperation between the Ustashas and communists within the Kingdom of Yugoslavia and during the war on the territory of the Independent State of Croatia

Abstract:

The anti-Yugoslavism of the communist and Ustasha's movements, which was one of the dominant political postulates but also a serious action platform between the two wars, has already been partially written about in our historiography. What we want to draw attention to is the fact that behind such anti-Yugoslavism, sometimes hidden and sometimes publicly, anti-Serbism was highlighted as the common denominator of the political actions of both ideological options. Although differently politically motivated and ideologically explained, in the last resort of the Ustashas and communists, anti-Yugoslavism was essentially anti-Serbian. It is precisely this relationship that we want to analyze in the first part of our work assignment, while we will, first of all, present their active and coordinated cooperation in the second part using examples during the Second World War that most often took place on the territory of the Independent State of Croatia, because Josip Broz's partisans spent most of the time of the war staying in that territory, with abundant logistical support, coordination and tolerance of all state and military formations of Pavelić's criminal regime.

Keywords: anti-Yugoslavism; anti-Serbs; Ustasha; communists; Yugoslavia; Independent State of Croatia; Second World War